

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ

Система забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти

сертифікована на відповідність ДСТУ ISO 9001:2015 / ISO 9001:2015

Кафедра філософії, соціології та політології

ЗАТВЕРДЖЕНО

вченою радою

(пост. п. 6 від «17» 02. 2020 р.)

Ректор

А. А. Мазаракі

ФІЛОСОФІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ НАУКИ /
PHILOSOPHY AND METHODOLOGY OF
SCIENCE

РОБОЧА ПРОГРАМА
COURSE OUTLINE

освітній ступінь доктор філософії / Ph.d

спеціальність 033 «Філософія» / Philosophy

Київ 2020

**Розповсюдження і тиражування без офіційного дозволу КНТЕУ
заборонено**

Автор: А.Ю. Морозов доктор філософських наук, проф.

Програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри філософії,
соціології та політології 05.02.2020 р., протокол № 16

Рецензенти: Латигіна Н.А., д. політ.н., проф.,
Кисельов М.М. д. філос. н., проф.
провідний науковий співробітник
Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України

**ФІЛОСОФІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ НАУКИ/
PHILOSOPHY AND METHODOLOGY OF SCIENCE
РОБОЧА ПРОГРАМА/
COURSE OUTLINE**

освітній ступінь доктор філософії / Ph.d

спеціальність 033 «Філософія» / Philosophy

**Розділ 1. Структура дисципліни та розподіл годин за темами
(тематичний план)**

<i>Тема</i>	<i>Всього годин кредитів</i>	<i>Кількість годин</i>			<i>Форми контролю</i>
		<i>Лекції</i>	<i>Практичне заняття</i>	<i>Самостійна робота</i>	
Тема 1. Філософія науки і типи наукової раціональності	14	4	2	6	
Тема 2. Анти-метафізична програма позитивістської критики філософії науки і проблема досвіду	14	2		6	
Тема 3. Неопозитивістські засади філософії науки.	14	2	2	6	
Тема 4. Критичний раціоналізм К. Поппера та його значення для сучасної філософії науки.	14	2		6	
Тема 5. Наукові революції та концепція історичної динаміки науки	12	2	2	6	
Тема 6. Проблема традицій та інновацій в розвитку науки.	12	2		6	
Тема 7. Структура наукових досліджень.	13	2		6	
Тема 8. Методологія наукового дослідження.	14	2		6	
Тема 9. Особливості соціогуманітарного пізнання і «герменевтичний поворот»	14	2	2	6	

Тема 10. Сучасна глобальна наука ХХІ ст.: обрії трансгуманізму	14	2	2	4	
Разом:	90/3	22	10	58	

II. ТЕМАТИКА ТА ЗМІСТ ЛЕКЦІЙНИХ СЕМІНАРСЬКИХ, ПРАКТИЧНИХ, САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Результати навчання	Навчальна діяльність	Робочий час, год.
1	2	3
Засвоїти основні етапи розвитку науки Нового часу та глобальні наукові революції та основні напрямки сучасної наукового процесу	<p style="text-align: center;">Тема 1. Філософія науки і типи наукової раціональності.</p> <p>Лекція 1. Глобальні наукові революції і зміна історичних типів наукової раціональності.</p> <p>Наукові картини світу як складова підвалин наукового пізнання.</p> <p>Глобальні наукові революції як зміна системи засад науки.</p> <p>Класичний, некласичний і постнекласичний типи наукової раціональності.</p> <p>Практичне заняття. Глобальні наукові революції і зміна історичних типів наукової раціональності. (2 год.)</p> <p>Ідеали і норми наукового дослідження як складова підвалин наукового пізнання.</p> <p>Наукові картини світу як складова підвалин наукового пізнання.</p> <p>Місце системи філософських засад науки серед підвалин наукового пізнання.</p> <p>Стиль наукового мислення.</p> <p>Контрольні запитання та завдання</p> <p>Які глобальні революції пережила наука Нового часу?</p> <p>Як співвідносяться типи наукової раціональності з системою засад науки?</p> <p>Чи перетинаються між собою онтологічна та гносеологічна складові філософських засад науки?</p> <p>Як співвідносяться ідеали та норми наукового дослідження з стилями наукового мислення?</p> <p>Як співвідносяться наукові теорії та наукові картини світу?</p>	<p style="text-align: center;">10</p> <p style="text-align: center;">2</p> <p style="text-align: center;">2</p>

Рекомендована література:

Добронравова І.С., Сидоренко Л.І. Філософія та методологія науки. Підручник. Київ: 2008.

Крымский С.Б. Научное знание и принципы его трансформации. Киев, 1974.

Степин В.С., Розов М.А., Горохов В.Г. Философия науки и техники. - М., 1997.

Степин В.С. Теоретическое знание. М., 2000. Гл. III.

Лекція 2. Класичний ідеал раціональності і його втілення в історичному типі раціональності класичної науки. (2год)

Наука як сутнісне явище Нового Часу.

Відмінність розуміння світу як картини в Новому Часі від давньогрецьких та середньовічних уявлень про світ і пізнання (за працею М. Гайдеггера "Час картини світу").

Зміна уявлень про співвідношення суб"єкту і об"єкту пізнання при переході від класичної до некласичної і постнекласичної раціональності.

Питання для самостійної роботи узагальнити в формі письмових робіт:

1. Проблема виникнення науки та особливості науково-пізнавальної діяльності.

2. Основні етапи розвитку науки. Наука і філософія. Наука і мистецтво.

3. Класичний ідеал раціональності. Зразки початків наукового методу (Аристотель, Фома Аквінський, Г. Галілей, Ф. Бекон, Р. Декарт).

4. Глобальні наукові революції як зміна засад науки. Некласичний та постнекласичний типи наукової раціональності.

Література

Основна: 1,3,5

Додаткова: 19,20

Інтернет-ресурси: 1,4,5

<p>Зрозуміти світоглядні наслідки сучасних космологічних концепцій, природничі та гуманітарні предметні області застосування синергетичних концепцій самоорганізації;</p>	<p>Тема 2. Анти-метафізична програма позитивістської критики філософії науки і проблема «досвіду». Лекція 1. Виникнення позитивізму: основне коло проблем О. Конт про три стадії розвитку людства Г. Спенсер: еволюціонізм та соціал-дарвінізм Система логіки Дж. С. Мілля</p> <p>Питання для самостійної роботи опрацювати в формі презентацій:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Концепція наукового пізнання. Індуктивний метод і поняття позитивних наук (О. Конт, Г. Спенсер, Дж. Мілля) 2. Другий позитивізм – емпірична теорія досвіду (Е. Мах, Р. Авенаріус). 3. Методологічна концепція прагматизму (Ч. Пірс, В. Джеймс) та конвенціоналізму (А. Пуанкаре). <p>Література <i>Основна: 2,4,6</i> <i>Додаткова: 11,28,32</i> <i>Інтернет-ресурси: 1,3,4</i></p>	<p>2</p> <p>2</p> <p>10</p>
<p>Зрозуміти онтологічну та гносеологічну складові системи філософських засад науки як підґрунтя наукової картини світу та стилю наукового мислення</p>	<p>Тема 3. Неопозитивістські засади філософії науки. Лекція 1. «Віденський гурток». Логіко-філософський трактат» Л. Вітгенштейна: основне коло проблем Методологічні принципи філософії фізики Р. Карнапа</p> <p>Практичне заняття 1. Проблеми філософії та методології науки у другому позитивізмі Процедура верифікації та атомарний факт Концепція «мовної ігри» Л. Вітгенштейн Редукціонізм та фізікалізм Е. Маха.</p>	<p>2</p> <p>2</p>

	<p align="center">Питання для самостійної роботи представити в формі творчих робіт:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Методологія неопозитивізму. Логічний атомізм. Принцип верифікації. 2. Філософський зміст в основоположеннях математики. Д. Гільберт та теорема Гьоделя про неповноту формальних систем. 3. Факт як логічний атом. Логічна та фізична картина світу. Парадокс Б. Рассела. 4. «Логіко-філософський трактат» Л. Вітгенштайна: уявлення про метод, завдання філософії та розуміння фактів, речень, фізичних констант. 5. «Філософські засади фізики» Р. Карнапа як обґрунтування концепції фізикалізму. <p align="center">Література</p> <p><i>Основна: 3,5,7</i> <i>Додаткова: 13,14,17</i> <i>Інтернет-ресурси: 1,3,6</i></p>	10
<p>- Засвоїти основні історичні етапи розвитку наукової раціональності та підходи різних історичних типів наукової раціональності до розв'язання філософських та методологічних проблем науки</p>	<p align="center">Тема 4. Постпозитивізм: критичний раціоналізм К. Поппера та його значення для сучасної філософії науки.</p> <p align="center">Лекція 1. Третій позитивізм: основне коло проблем</p> <p>Критичний раціоналізм (за К. Поппером)</p> <p>Критика пост-позитивізму (Т. Кун та І. Лакатос).</p> <p align="center">Практичне заняття. Філософські проблеми пізнання у творчості К. Поппера</p> <p>Есенціалізм та інструменталізм (за роботою К. Поппера «Логіка і зростання наукового знання»)</p> <p>Верифікація та фальсифікація</p> <p>Концепція «трьох світів».</p> <p align="center">Питання для самостійної роботи унаочнити в формі презентацій:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Від верифікаціонізму до фальсифікаціонізму. Критика логічного позитивізму. 2. Методологічні вимоги до наукових теорій. 3. Ріст наукового знання і проблема об'єктивної істини. К. Поппер про три світи. 4. Зв'язок епістемології та соціальної філософії. 	<p align="center">2</p> <p align="center">2</p> <p align="center">10</p>

	<p>5. Есенціалізм та інструменталізм в наукових теоріях.</p> <p style="text-align: center;">Література</p> <p><i>Основна: 4,6,8</i> <i>Додаткова: 5,13,15</i> <i>Інтернет-ресурси: 3,4,7</i></p>	
<p>- Вивчити системи засад наукового дослідження та її перебудови під час глобальних наукових революцій</p>	<p>Тема 5. Т. Кун «Структура наукових революцій»: концепція історичної динаміки науки.</p> <p>Лекція 1. Розвиток науки: еволюція vs революція</p> <p>Поняття «Парадигма» Т. Куна та «епістема» М. Фуко Основні етапи наукової революції Нормальна наука та наукове відкриття</p> <p>Питання для самостійної роботи узагальнити в формі рефератів:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Проблема динаміки знання в філософії науки. Співвідношення філософії та історії науки. 2. Поняття парадигми та її структура. 3. Наукова революція як зміна парадигм. Нормальний і революційний періоди в розвитку науки. 4. Поняття наукового співтовариства та його роль в розвитку науки. <p style="text-align: center;">Література</p> <p><i>Основна: 5,7,9</i> <i>Додаткова: 14,19,20</i> <i>Інтернет-ресурси: 1,2,6</i></p>	<p>4</p> <p>2</p> <p>6</p>
<p>Засвоїти сутність та структуру сучасної наукової методології, визначити місце і роль філософських методів в сучасних междисциплінарних напрямках розвитку науки</p>	<p>Тема 6. Проблема традицій та інновацій в розвитку науки.</p> <p>Лекція 1.</p> <p>Діалектика традиції та модернізації у процесі розвитку. Епістемологічний плюралізм П. Фейерабенда</p> <p>Практичне заняття. Філософія науки П. Фейерабенда</p> <p>Обговорення роботи П. Фейерабенда «Проти методу». Дискусія по роботі П. Фейерабенда «Наука у вільному суспільстві»</p>	<p>4</p> <p>2</p>

	<p align="center">Питання для самостійної роботи</p> <p>узагальнити у вигляді письмових робіт:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Еволюційна епістемологія С. Тулміна. 2. «Анархістська епістемологія» П. Феєрабенда. 3. Тематичний аналіз науки у Д. Холтона. <p align="center">Література</p> <p><i>Основна: 6,8,10</i> <i>Додаткова: 19,22,23</i> <i>Інтернет-ресурси: 1,3,4</i></p>	6
Засвоїти основні концепції інформаційного суспільства та особливості національних практик у його розбудові	<p>Тема 7. Структура наукових досліджень.</p> <p>Лекція. Специфіка наукового пізнання</p> <p>Емпіризм та раціоналізм як дві стратегії у філософії пізнання</p> <p>Ідеали та норми науки</p> <p>Демаркація науки.</p> <p>Питання для самостійної роботи скласти в формі відкритих тестів:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Емпіричний та теоретичний рівні наукового пізнання, їх особливості і структура. 2. Філософські основи науки. 3. Наукова картина світу. 4. Ідеали та норми науки; стилі наукового мислення. 	2
	<p align="center">Література</p> <p><i>Основна: 1,4,8</i> <i>Додаткова: 24,25,28</i> <i>Інтернет-ресурси: 2,3,7</i></p>	10
Засвоїти сучасні інноваційні теорії і країнознавчі практики та вплив нового знання на стан інноваційного-технологічного розвитку	<p>Тема 8. Методологія наукового дослідження.</p> <p>Лекція 1. Теорія і практика у науковому дослідженні</p> <p>Методологія емпіричного рівня наукового дослідження.</p> <p>Основні теоретичні методи наукового пізнання</p> <p>Питання для самостійної роботи узагальнити в письмовому вигляді:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Форми наукового дослідження: науковий факт, проблема, гіпотеза, теорія. Метод. 2. Методи наукового дослідження на емпіричному та теоретичному рівні наукового пошуку. 3. Загальнонаукові методи і підходи пізнання. 	2
	<p align="center">Література</p> <p><i>Основна: 1,4,8</i> <i>Додаткова: 24,25,28</i> <i>Інтернет-ресурси: 2,3,7</i></p>	10

	<p>4. Логічні та евристичні методи і підходи пізнання.</p> <p style="text-align: center;">Література</p> <p><i>Основна: 2,5,9</i> <i>Додаткова: 6,11,13</i> <i>Інтернет-ресурси: 1,3,4</i></p>	
Зрозуміти специфіку гуманітарної науки та неможливість модерного проекту філософії як строгої науки	<p style="text-align: center;">Тема 9. Особливості соціогуманітарного пізнання і «герменевтичний поворот».</p> <p style="text-align: center;">Лекція 1.</p> <p>Специфіка гуманітарної науки Герменевтичний поворот у науці Розуміння та інтерпретація. Герменевтичне коло.</p> <p>Практичне заняття 1. Етапи становлення герменевтики</p> <p>Релігійна герменевтика. Герменевтика доби Просвітництва та романтизму. М. Гайдеггер про герменевтику</p> <p style="text-align: center;">Питання для самостійної роботи опрацювати в формі тестів:</p> <p>1. Науки природничі та науки гуманітарні, науки про природу та науки про дух (В. Дільтей, В. Віндельбанд, Г. Ріккерт).</p> <p>2. Методологія соціальних наук М. Вебера.</p> <p>3. Філософська герменевтика Г. Гадамера.</p> <p>4. Специфіка гуманітарного пізнання: розуміння і опис, розуміння та інтерпретація, розуміння та пояснення.</p> <p>5. Структуралістське розуміння методології соціогуманітарних наук.</p> <p>6. М. Фуко: «гра істини» та «влада-знання».</p> <p style="text-align: center;">Література</p> <p><i>Основна: 3,6,10</i> <i>Додаткова: 6,9,26</i> <i>Інтернет-ресурси: 1,2,4,7</i></p>	2 2 10
Засвоїти основні проблеми формування свідомості людини у	<p>Тема 10. Сучасна глобальна наука XXI ст.: обрії транс-гуманізму.</p> <p>Лекція 1.</p> <p>Трансгуманізм і пост-людина Міждисциплінарність сучасної науки Постнекласичний етап розвитку науки</p>	

<p>відкритому інформаційному простору та вплив новітніх технологій на руйнування традиційної культури і уявлень про людську природу</p>	<p>Практичне заняття 1. Проблема штучного інтелекту Етичні виміри застосування сучасних біотехнологій Хаос як міждисциплінарна проблема Питання для самостійної роботи унаочнити в формі презентацій:</p> <p>Філософське обґрунтування трансдисциплінарної парадигми в науці XXI століття. Сциентизм та антисциентизм як основні детермінанти наукової верифікації та фальсифікації. Ймовірнісний стиль наукового мислення (пробабілізм). Актуальні проблеми науки у XXI столітті. Інформаційне суспільство як продукт раціональності нового типу. Переваги та ризики раціональності технотронної ери. Трансгуманістичні інтенції науково-інформаційної революції. «Штучний мозок» та «штучний інтелект» як науково-технологічні домінанти та альтернативи природній еволюції людства. Трансгуманізм та постгуманізм. Комп'ютерне мислення та комп'ютерна свідомість. Позірні та реальні перспективи людського безсмертя (іморталізму).</p> <p style="text-align: center;">Література</p> <p><i>Основна: 1,4,9</i> <i>Додаткова: 7,8,21</i> <i>Інтернет-ресурси: 2,4,5</i></p>	
	Разом	90

Рекомендована література

Основна література:

1. Кулагін Ю., І. Ільїн. *Філософія. Частина І. Історія розвитку філософської думки. Підручник для вищих навчальних закладів. Київ, Альтерпрес, 2002. – 464 с.*
2. Добронравова І. С., Сидоренко Л. І., Петрущенков С. П., Шашкова Л. О. *Філософія науки. Підручник. — Київ, 2002. – 390 с.*
3. Кун Т. *Структура наукових революцій. – К.: Port-Royal, 2001. – 408 с*
4. Мельник В. П. *Філософія науки і техніки: методологічно-світоглядний аналіз. — Львів: Видавництво ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. – 290 с.*
5. Микешина Л. А. *Філософія науки. Хрестоматія. — Одеса, «Флінта», 2005. – 410 с.*

6. Философия науки /Под. ред. С. А. Лебедева. — Харьков: Академический проект; Триста, 2004. — 290 с.
7. Степин В. С. Философия науки. Общие проблемы. Днепр, АСТ. 2018. - 164 с.
8. Фейерабенд П. Избранные труды по методологии науки. — К., 1996. — 370 с.
9. Чуйко В. Л. Рефлексія основоположень методологій філософії науки. — Київ.: Центр практичної філософії, 2000. — 238 с.

Додаткова література:

1. Автономова Н. С. Структурализм: “за” и “против”. /Сборник статей — М.: Прогресс, 1975. — 184 с.
2. Автономова Н. С. Философские проблемы структурного анализа в гуманитарных науках. — М., 1977. — 172 с.
3. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. М.: Искусство, 1979. — 324 с.
4. Бродский Б. Е. Априори выбора и “прыжок веры”. О структуралистском методе в экономической теории // Общественные науки и современность. № 6. 1996. — С. 34-50
5. Бургин М. С., Кузнецов В. И. Введение в современную точную методологию науки: структуры систем знания. — К.: АО “Аспект Пресс”, 1994. — 145 с.
6. Гадамер Г-Г. Истина і метод. — К.: Юніверс, 2000. т.1-2. — 328 с.
7. Гелд Д., Мак-Грю Глобалізація / антиглобалізація. — К.: «К. І. С.», 2004. — 216 с.
8. Гіденс. Е. Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя. — К.: Альтерпрес, 2004. — 204 с.
9. Гірц К. Інтерпретація культур / Пер. з англ. — К.: Дух і Літера, 2001. — 293 с.
10. Гуссерль Э. Идеи к чистой феноменологии феноменологической философии. Пер. с нем. А.В. Михайлова - Харьков.: Дом интеллектуальной книги, 1999. -336 с.
11. Готт В.С., Семенюк Э.П., Урсул А.Д. О единстве научного познания. — К., 1977. — 280 с.
12. Добронравова И.С. Уроки Пригожина: философские основания и культурный контекст нового понимания мира в постнеклассической науке. // Практична філософія, №2. 2004. — С. 12-27
13. Копнин П.В. Гносеологические и логические основы науки. — К.: Мысль, 1974. — 230 с.
14. Кохановский В. П., Лешкевич Т. Г., Матяш Т. П., Фатхи Т. Б. Основы философии науки: Учебное пособие для аспирантов. Ростов н/Д: Феникс, 2004. — 312 с.
15. Куайн У. Слово и объект. — М.: Логос, Праксис, 2000. — 150 с.
16. Кузнецов В. И., Бургин М. С. Мир теорий и могущество разума. — К.: Україна, 1992. — 199 с.
17. Лакатос И. История науки и ее рациональные реконструкции // Кун Т. Структура научных революций. — К.: ООО «издательство АСТ», 2002.

- 18.Лаудан Л. Наука и ценности. // Современная философия науки: знание, рациональность, ценности в трудах мыслителей Запада: Учебная хрестоматия. 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательская корпорация «Логос», 1996.
- 19.Лук'янець В. С., Кравченко О. М., Озадовська Л. В. Сучасний науковий дискурс: Оновлення методологічної культури. — К.: 2000.
- 20.Мамардашвили М.К. Классический и неклассический идеалы рациональности. – Тбилиси.: Мецниереба, 1984.
- 21.Многоликая глобализация. Культурное разнообразие в современном мире. / Под ред. П. Бергера и С. Хантингтона. — М.: Аспект Пресс, 2004.
- 22.Никифоров А.Л. Философия науки: история и методология. – М.: Дом интеллектуальной книги, 1998.
23. Патнэм Х. Разум, истина и история. – К.: Практикс, 2002.
24. Патнэм Х. Реализм с человеческим лицом. // Аналитическая философия: Становление и развитие (антология). – М.: Дом интеллектуальной книги, Прогресс-Традиция, 1998.- С. 41-59
25. Порус В.Н. Рациональность. Наука. Культура. – М., 2002. – 206 с.
26. Пригожин И. Креативность в науках и гуманитарном знании: исследование отношений между двумя культурами. // Синергетическая парадигма. Человек и общество в условиях нестабильности. – М.: Прогресс-Традиция, 2003. – С. 80-117
27. Степин В.С. Синергетика и системный анализ. // Синергетическая парадигма. Когнитивно-коммуникативные стратегии современного научного познания. – М.: Прогресс-Традиция, 2004. – С. 59-80
- 28.Тоффлер Е. Третья хвиля / Пер. з англ. А. Євса. — К.: Вид. дім “Всесвіт”, 2000. – С. 324 с.
- 29.Уткин А. И. Глобализация: процесс и осмысление. — М.: “Логос”, 2001.
- 30.Уэбстер Ф. Теории информационного общества. / Пер. с англ. М. В. Арапова, Н. В. Малыхиной. — М.: Аспект Пресс, 2004. – С. 190 с.
- 31.Франкел Б. Постіндустріальні утопісти. — К.: Ніка-Центр, 2005. – 130 с.
- 32.Философия XX века. Под ред. Добрынина В. И. — М.: Знание, 1997. – 408 с.
- 33.Фуко М. Археологія знання / Пер. з фр. – К.: Видавництво Соломії Павличко “Основи”, 2003. – 312 с.
- 34.Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук. Санкт-Петербург: А-сacд, 1994. – 314 с.
35. Хакен Г. Синергетика как мост между естественными и социальными науками. // Синергетическая парадигма. Человек и общество в условиях нестабильности. – М.: Прогресс-Традиция, 2003. – С. 45-73

Інформаційні ресурси

1. <http://www.philsci.univ.kiev.ua>
Кафедра філософії та методології науки філософського факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
2. <http://www.synergetics.org.ua>
Українське синергетичне товариство

4. <http://www.uct.kiev.ua/~sofi/> (Центр практичної філософії).
 5. <http://www.caute.net.ua> (сайт, присвячений Б.Спінозі та Е.В. Ільєнкову).
 6. <http://www.nbu.gov.ua/> (бібліотека ім. В. Вернадського)
 7. <http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/title4.php3> (бібліотека ім. М. Максимовича)
 8. <http://www.bookam.net/genre/nauka/filosofija> (Бібліотека філософських текстів)
 9. <http://plato.stanford.edu> Філософська енциклопедія Станфордського університету. (Англійською мовою)
 10. <http://www.filosof.com.ua>
- Інститут філософії ім. Г. Сковороди НАН України